

ПОЛІВЕКТОРНІСТЬ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ПАРАДИГМИ ВИЗНАЧЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

У статті подаються аспекти методології дослідження соціально-економічної трансформації економіки України на сучасному етапі її розвитку. Досліджуються проблеми, що виникають в процесі соціально-економічної трансформації суспільства. Обґрунтовуються напрями оптимізації соціально-економічного розвитку в умовах сучасної української реальності. Запропоновано механізм сучасної соціально-економічної моделі розвитку України в умовах інтеграції в міжнародний економічний простір. Визначено вектори формування дієвої соціально-економічної моделі розвитку України.

Ключові слова: економічний розвиток, парадигма, соціально-економічна трансформація, вектори, механізм, соціалізація, суспільство.

Постановка проблеми. Сьогодні Україна переживає складний етап суспільної трансформації, ускладнений подіями, пов'язаними з відстоюванням і формуванням державності, проведенням масштабних соціально-економічних реформ. Вона полягає в системних змінах у всіх сферах суспільного життя де набуває форми соціально-економічної трансформації. Суспільне усвідомлення цінності людського життя, важливості повноцінного та гармонійного розвитку кожної особистості, її фізичних, моральних і духовних здібностей, а також необхідності створення умов для самореалізації людського потенціалу вимагають від науки і органів виконавчої влади об'єктивного та своєчасного визначення основних стратегічних напрямів та пріоритетів соціально-економічного розвитку України. Тому потрібні глибоке і всебічне теоретико-методологічне обґрунтування відповідних політичних та соціально-економічних трансформаційних процесів суспільства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. За останні роки дослідження поняття соціально-економічної трансформації суспільства набуло наукового поширення. У центрі уваги багатьох вітчизняних вчених та спеціалістів у галузі економіки та соціології часто було питання вибору оптимальної моделі соціально-економічних відносин для нашої країни. Вагомий внесок у вирішення теоретично-методологічних аспектів цієї проблеми зробили такі науковці, як: А. Павко [1], Н. І. Гражевська [2], Н. И Михальченко [5], Р. П. Козаченко [7], Л. М. Шаблиста [8], О.

О. Шубіна [9], В. І. Торкатюк, В. В. Коленко [10] та інші.

Варто зазначити, що невирішеною залишається проблема дослідження соціально-економічної трансформації як процесу з урахуванням особливостей саме українського менталітету та потребує виявлення векторів формування нових світоглядних парадигм в умовах трансформації суспільства.

Мета статті. Окреслити основні вектори розвитку трансформації суспільства на основі дослідження моделі соціально-економічного розвитку країни та визначити їх вплив на формування світогляду українців.

Виклад основного матеріалу дослідження. Нагадаємо, що парадигма [1, с. 23] - це вихідна концептуальна модель постановки та розв'язання проблем, які домінують протягом певного історичного періоду в науковій спільноті. Поняття ж «трансформація» трактується як перетворення згідно з певними правилами [2, с. 2-3; 4; 5; 7]. Американський дослідник Т. Кун у класичній праці «Структура наукових революцій» показав, що інтелектуальний та соціокультурний процес передбачає перетворення однієї парадигми, яка втратила здатність пояснювати нові факти, на іншу, спроможну їх інтерпретувати відповідно до сучасних вимог [3, с. 17-18].

Трансформація функцій держави у країнах з транзитивною економікою, до якої належить і Україна, характеризується переплетенням процесів ринкової трансформації та глобальними процесами

трансформації економічної системи [2, с. 6-12].

На жаль, соціально-економічний стан розвитку України важко назвати ефективним [2, с. 3-4; 7; 10]: рівень життя населення низький, зростання ВВП незначне, низька частка високотехнологічного експорту, використання застарілих виробничих технологій, висока частка тіньового сектору економіки тощо. Сучасна соціально-економічна модель розвитку України повинна сприяти подоланню технологічного відставання та визначення науково-технічного прогресу як основи подальшого розвитку економіки.

Сучасна структура і механізм функціонування національної економіки виступають підґрунтям подання соціалізації економічної системи у вигляді блоку із соціалізації продуктивних сил, соціалізації виробничих відносин і соціалізації господарського механізму. Усі складові соціалізації економіки у реальній дійсності тісно пов'язані між собою і, більше того, перебувають у постійній взаємодії. Твердження, що економічне зростання і соціальна справедливість речі несумісні, оскільки споживання неможливими верствами населення скорочує заощадження, які можна було спрямувати в економіку, є, на наш погляд, безпідставним.

Для визначення пріоритетів та принципів побудови, і, як наслідок, формування дієвої соціально-економічної моделі України, Р. П. Козаченко [7] пропонує детально дослідити вихідні параметри вже існуючої, фактично діючої моделі. Розпочати слід з аналізу наступних критеріїв [7]: механізм розподілу ресурсів, форма власності, особливості системи планування, види стимулів, метод перерозподілу доходів і характер соціального захисту.

Розпочати аналіз параметрів соціально-економічної моделі України необхідно з механізму розподілу ресурсів, так як безпосередньо від якості наявних ресурсів та їх вдалого розподілу залежить ефективність функціонування національної економіки країни.

На сьогодні система класифікації ресурсів є добре розробленою. Існує велика

кількість як вже традиційних, так і авторських методик та підходів відповідно до різноманітних економічних теорій та сучасних авторських концепцій. Для даного дослідження важливим є не те яку з запропонованих методик класифікації використовувати, а загальний підхід до розподілу ресурсів. Тобто за вихідні умови пропонується прийняти наступні факти та наукові твердження [7]:

- наявність в Україні певної кількості ресурсів;

- скінченність більшості ресурсів (виняток складають енергія сонця, вітру тощо);

- постійне протиріччя між попитом на ресурси та фактичною можливістю його задоволення;

- необхідність ефективного розподілу наявних ресурсів для повноцінного розвитку національної економіки країни;

- право власності Українського народу на ресурси (закріплене ст. 13-14 Конституції України [6]);

- наявність економічної системи України у межах якої відбувається розподіл ресурсів;

- розподіл ресурсів – розміщення ресурсів з метою досягнення певної цілі, яка зазвичай має економічне забарвлення.

Питання щодо економічної системи України у межах якої відбувається розподіл ресурсів зумовлює необхідність розгляду наступного параметру соціально-економічної моделі розвитку України [7] – форми власності. Але економічна система також знаходиться у тісній кореляції й з іншими параметрами моделі.

Наступним параметром фактично діючої соціально-економічної моделі розвитку України є система планування. Загалом країна має великий досвід планової економіки, яка була характерною для УРСР, і перейшла від директивного до більш гнучкого індикативного планування. За таких умов планування фактично перетворюється за загальну стратегію розвитку країни.

У найбільш типовому вигляді нині планування зберігається у вигляді бюджетного та соціального планування. Хоча такі види планування мають яскраво вира-

жені риси прогнозування. Зокрема у монографії під ред. О. О. Шубіна [9] макроекономічне планування розвитку країни розглядається саме у контексті його прогнозування, у тому числі й прогнозування інноваційного розвитку.

Л. М. Шабліста [8, с. 5] у контексті дослідження ролі державного регулювання в Україні на сучасному етапі вперше запропонує класифікацію інструментів державного регулювання, яка побудована за структурно-функціональними та системними ознаками, виходячи із змісту поняття «державне регулювання», взявши за основу його основні елементи: вироблення соціально-економічної політики, визначення та результативне застосування організаційних й економічних механізмів її реалізації, регламентація господарського життя, формування системи державних та недержавних організаційно-економічних структур. Відповідна класифікація передбачала поділ інструментів державного регулювання на стратегічні (контрольно-орієнтуючі і нормативно-режимні) та кон'юнктурні (нормативно-розподільчі, стимулюючі, організаційні й розпорядчі інструменти).

Запропонована Л. М. Шаблістою [8, с. 5-7] класифікація інструментів державного регулювання економіки України та місце у ній індикативних планів є обґрунтованою та раціональною, відповідно до чого можна зробити висновок про відсутність інструменту жорсткого планування, характерного для адміністративно-командної економіки, та прихід на заміну директивним планам прогнозування та розробки загальних стратегій розвитку країни.

Іншими словами це свідчити про наявність в Україні індикативного планування. Так стратегії розвитку національної економіки України, її окремих галузей тощо, фактично є комплексом рекомендацій та планом дії та не мають обов'язкового характеру виконання, більшість зазначених показників використовуються для донесення ситуації та інформування суспільства щодо поточного стану економіки, пріоритетів та напрямків трансформації. На підтвердження відсутності директивного підходу до планування в Україні є те, що жодного разу за

всю історію незалежної України, навіть, на папері не було досягнуто показників, закладених у стратегії розвитку України.

Наступний параметр соціально-економічної моделі розвитку України – види стимулів. До видів стимулів, що використовуються у межах державного забезпечення функціонування та розвитку національної економіки України можна навести пільги, а саме податкові, амортизаційні та кредитні, дотації з бюджету, державні гарантії, можливість участі у програмах державних закупівель та замовлень.

Про методи перерозподілу доходів та характер соціального захисту в Україні можна говорити тільки після дослідження методів формування національного доходу країни [7]. Так у ст. 2 Конституції України зазначено, що Україна є унітарною державою [6], саме тому за рахунок стягнення податків та зборів формуються державний та місцевий бюджети. Таким чином, перерозподіл доходів здійснюється за допомогою системи доходи-витрати, тобто дохідну частину бюджетів різних рівнів складають податки та збори, які потім перерозподіляються та спрямовуються на статті, визначені урядом та затверджені Верховною Радою України як такі, що потребують фінансування.

Сучасна система соціального захисту в Україні знаходиться у процесі трансформації, але у кінцевому результаті буде побудована на основі використання адресної соціальної підтримки слабозахищених верств населення з боку держави.

Узагальнити характеристики параметрів сучасної соціально-економічної моделі розвитку України можна схематично (рис. 1).

Важливою складовою соціально-економічної моделі розвитку України є її інноваційний напрямок. Так структурною диспропорцією економіки України є застарілість технологічного укладу виробництва та економіки у цілому. Загалом технологічний уклад являє собою конгломерат сполучених виробництв, об'єднаних у стійку цілісність, що самовідтворюється за допомогою технологічних ланцюгів.

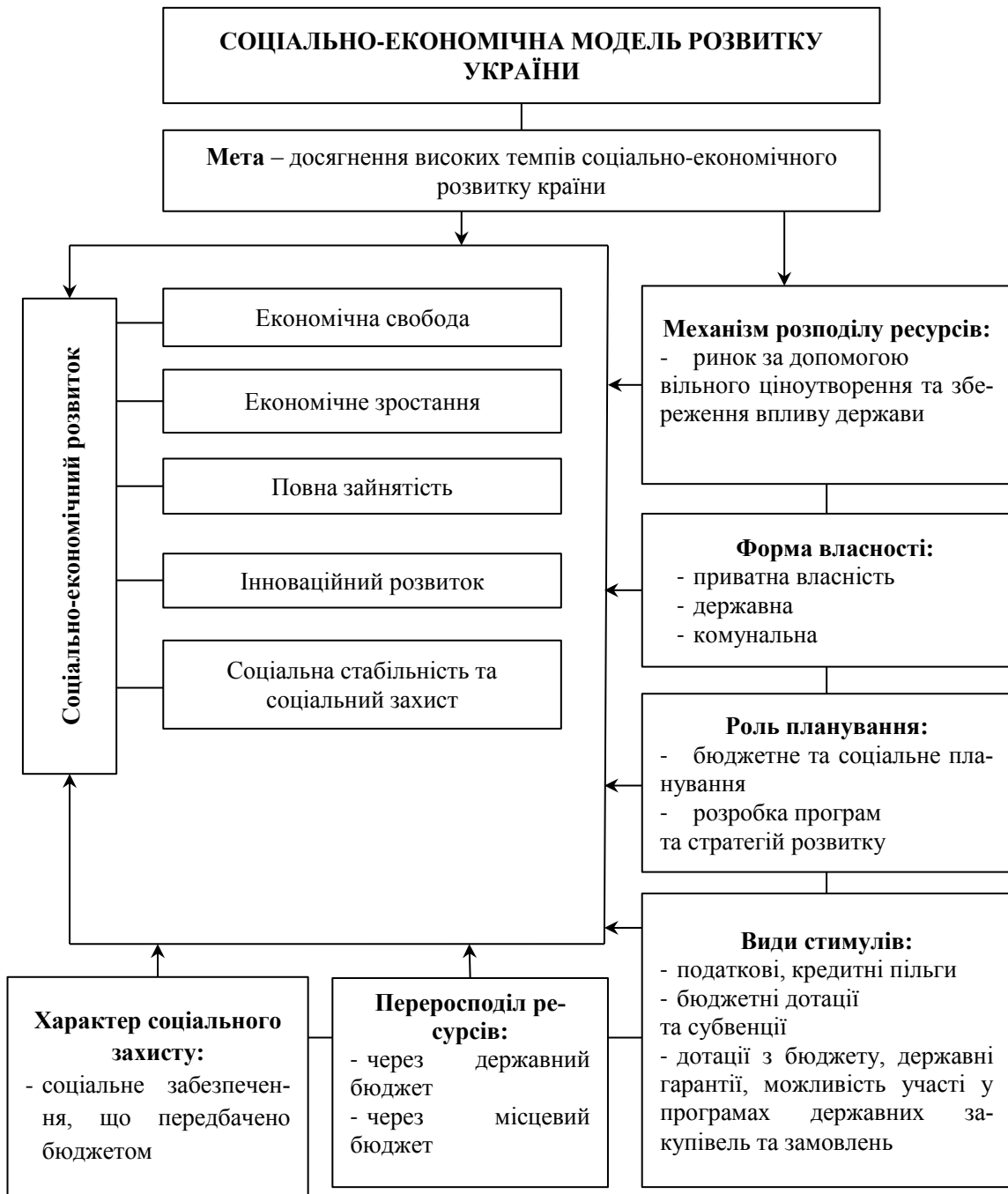

Рис. 1. Сучасна соціально-економічна модель розвитку України
Джерело: узагальнено автором на підставі [7]

В Україні не забезпечується рівність прав усіх суб'єктів господарювання, а економічні свободи носять формальний характер, що призводить до зростання масштабів тіньової економіки, зростання економічної злочинності, бюрократії. Дієвість же соціально-економічних реформ прямо залежить від рівня економічної свободи для всіх суб'єктів ринкової економіки. Перспективи розвитку економіки і подолання кризових явищ пов'язані з поєднанням гнучкого державного регулювання із посиленням економічних свобод суб'єктів господарювання.

Враховуючи стан нині існуючої соціально-економічної моделі розвитку України та необхідність її удосконалення за рахунок включення сучасних технологій варто здійснити перехід від сучасної неоліберальної моделі, яка формувалася протягом багатьох років, до більш державно-керованої моделі. Так ситуацію, що склалася навесні 2015 року можна розглядати як точку біфуркації українського суспільства. В умовах затвердження вектора на остаточну європейську інтеграцію та готовності суспільства до змін є необхідність, а

головне і можливість для зміни усієї соціально-економічної системи.

В умовах загострення політичних відносин з найбільшим партнером України – Російською Федерацією, єдиним варіантом виходу України на новий виток розвитку є активізація інноваційної діяльності та модернізація економіки шляхом негайного переходу до використання нових сучасних технологій, що може бути здійснено через інструмент трансферу технологій. На підтримку даної тези доцільно розглянути економічні відносини України з Російською Федерацією та України з Європейським Союзом. Російська Федерація є основним споживачем українських товарів та послуг у світі, але традиційно співробітництво розглядають у контексті економічної співпраці на теренах СНД. Відносини між Україною та Росією є складними, однак, динамічними.

Таким чином, трансформацію соціально-економічної моделі розвитку України необхідно здійснювати шляхом усунення причин, що роблять національну економіку України непривабливою для європейських інвесторів, які можуть стати потенційними джерелами для здійснення трансферу технологій на міжнародному рівні, а також на основі загального інноваційно-технологічного рівня країни.

Доцільно визначити наступні напрями (вектори) формування дієвої соціально-економічної моделі розвитку українського суспільства:

вироблення дієвих механізмів реалізації моделі соціально-економічного розвитку України та взаємодії між усіма її елементами;

забезпечення належного рівня та якості суспільних послуг;

підвищення рівня державних видатків на науку, освіту, охорону здоров'я;

забезпечення оптимального рівня децентралізації процесу прийняття фінансових рішень;

визнання інноваційного розвитку як двигуна національної економіки країни.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, враховуючи зокрема інформацію у [1-10], можна дійти висновку, що трансформація сучасної соціально-економічної моделі розвитку України та побудова на її основі нової більш дієвої моделі можлива у випадку підвищення

конкурентоспроможності держав та добробуту їх населення, створення сучасних демократичних інститутів і розвиненого громадянського суспільства. Ефективна стратегія досягнення цих цілей повинна передбачати: розширення приватної ініціативи та конкуренції; ефективну соціальну та промислову політику; налагоджену систему взаємодії бізнесу, держави і суспільства; підвищення якості інститутів; забезпечення високого рівня людського капіталу; створення інноваційної економіки.

Література

1. Павко А. Проблеми політичної модернізації України у світлі сучасної наукової парадигми / А. Павко // Віче. – 2012. – №4. – С. 23-25.

2. Гражевська Н. І. Економічні системи епохи глобальних змін: / Н. І. Гражевська. – К.: Знання, 2008. – 431 с.

3. Кун Т. Структура научних революцій / Т. Кун. – М.: Прогресс, 1975. – 228 с.

4. Бабкіна О. Демократичні детермінанти трансформації українського суспільства [Електронний ресурс] / О. Бабкіна // Віче. — 2007. — № 13. — Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/628/>

5. Михальченко Н. И. Украинское общество: трансформация, модернизация или лимитроф Европы? / Н. И. Михальченко. – К.: Институт социологии НАНУ, 2001. – 440 с.

6. Конституція України: за станом на 02 березня 2014 р. / Верховна Рада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/>.

7. Козаченко Р. П. Трансформація соціально-економічної моделі розвитку України: параметри, умови, перспективи / Р. П. Козаченко // Ефективна економіка. – 2014. – №9. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua>.

8. Державне регулювання структурних зрушень в економіці України: Автореф. дис. д-ра екон. наук: 08.02.03 / Л. М. Шабліста; НАН України. Ін-т екон. прогнозування. – К., 2003. – 32 с.

9. Прогнозування та макроекономічне планування в системі державного управління національною економікою: теорія і практика: монографія / під ред. О. О. Шубіна. – Донецьк: ДонНУЕТ, 2010. – 148 с.

10. Торкатюк В. І. Соціально-економічна трансформація розвитку

України [Електронний ресурс] / В. І. Торкатиюк, В. В. Коненко. – Режим доступу: <http://eprints.kname.edu.ua/29753/1/10.pdf>.

References

1. Pavko, A. (2012). Problems of political modernization of Ukraine in the light of modern scientific paradigm. *Veche*, 4, 23-25.
2. Grajewska, N. I. (2008). The Economic system of the era of global changes. K. : Knowledge, 431.
3. Kuhn, T. (1975) The Structure of scientific revolutions. M.: Progress, 228.
4. Babkina, A. (2007). Determinants of Democratic transformation of Ukrainian society. *Veche*, 13. Retrieved from <http://www.viche.info/journal/628/>.
5. Mikhalchenko, N. S. (2001) Ukrainian society: transformation, modernization or limi-

trophe of Europe? K.: Institute of sociology of NASU, 440.

6. The Constitution of Ukraine (2014). Retrieved from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show>

7. Kozachenko, G. P. (2014) Transformation of the socio-economic model of Ukraine's development: parameters, conditions, and prospects. *Efficient economy*, 9. Retrieved from <http://www.economy.nayka.com.ua>.

8. Sublist, L. M. (2003) State regulation of structural changes in the economy of Ukraine. K: Institute of Econ. predict, 32.

9. Shubin, A. A. (2010) Forecasting and macroeconomic planning in the system of state management of national economy: theory and practice. Donetsk : Donnuet, 148.

10. Torquatus, V. I. & Konenko, V. V. (2011) Socio-economic transformation development of Ukraine. Retrieved from <http://www.eprints.kname.edu.ua/29753/1/10.pdf>.

Пономарева И. В.

Поливекторность социально-экономической парадигмы определения механизмов трансформации общества

В статье рассматриваются аспекты методологии исследования социально-экономической трансформации экономики Украины на современном этапе ее развития. Исследуются проблемы, которые возникают в процессе социально-экономической трансформации общества. Обосновываются направления оптимизации социально-экономического развития в условиях современной украинской реальности. Предложен механизм современной социально-экономической модели развития Украины в условиях интеграции в международное экономическое пространство. Определены векторы формирования действенной социально-экономической модели развития Украины.

Ключевые слова: экономическое развитие, парадигма, социально-экономическая трансформация, векторы, механизм, социализация, общество

Ponomarova I.

Polyvector socio-economic paradigm determining the mechanisms of transformation of society

This article discusses aspects of the methodology of the study of socio-economic transformation of the Ukrainian economy at the present stage of its development. The problems that arise in the process of socio-economic transformation of the society. The directions to optimize the socio-economic development in the conditions of modern Ukrainian reality. The mechanism of the current social and economic model of development of Ukraine in the conditions of integration into the international economic space. Determine the vector of formation of effective social and economic model of development of Ukraine.

Keywords: economic development paradigm, socio-economic transformation, vectors, mechanism, socialization, society.

Рецензент: Попов Олександр Євгенович – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри «Політична економія» Харківського національного економічного університету, м. Харків, Україна.

Reviewer: Popov O. – Professor, Ph.D. in Economics, Head of Political economy Department of Kharkiv National Economic University, Kharkiv, Ukraine.

e-mail: aepopov@ukr.net

Стаття подана
29.09.2016 р.